

1. POCZĄTKI RZĄDÓW ZYGMUNTA III WAZY – NOTATKA

1. Podwójna elekcja po śmierci Stefana Batorego

a) kandydaci do tronu polskiego:

- Maksymilian Habsburg, brat cesarza Rudolfa II - kandydat stronnictwa Andrzeja Zborowskiego.
- Zygmunt Waza – syn Katarzyny Jagiellonki i króla Szwecji Jana III Wazy – kandydat stronnictwa Jana Zamoyskiego.
- car Fiodor Rurykowicz – miał poparcie części szlachty polskiej i litewskiej,

b) 1587 r. – podwójna elekcja Maksymiliana Habsburga i Zygmunta Wazy. Tron miał zająć ten kto szybciej dotrze do Krakowa. Szlachta zebrana pod Wiślicą poparła Zygmunta Wazę i nie dopuściła Maksymiliana do Krakowa. Zygmunt Waza przybył w grudniu i został koronowany na króla jako **Zygmunt III Waza (1587 – 1632)**.

2. Spór między Zygmuntem III, a Janem Zamoyskim

a) hetman **Jan Zamoyski** w **1588 r.** w **bitwie pod Byczyną** rozbił wojska Maksymiliana i jego zwolenników. Zawarto traktat bytomsko–będziński na mocy których:

- Maksymilian zrzekł się praw do tronu polskiego,
- zobowiązał się nie udzielać azylu jego polskim zwolennikom,
- nie zawierać sojuszu z Moskwą.

b) od początku Zygmunt III Waza starał się ograniczyć wpływy Jana Zamoyskiego

c) Jan Zamoyski przeszedł do opozycji wobec króla. Stanął na czele **popularystów**. Głosił:

- hasła antyhabsburskie – sprzeciwiał się pro habsburskiej polityce Zygmunta III,
- konieczność przeprowadzenia reform, które ograniczyłyby wpływy magnaterii,
- hasła tolerancji wobec protestantów.

d) polityka prohabsburska Zygmunta III – w 1589 r. rozpoczął rozmowy z Habsburgami:

- chciał zrzec się polskiego tronu na rzecz Ernesta Habsburga,
- Ernest miał wziąć ślub z jego siostrą Anną Wazówną, zrzec się praw do Inflant na rzecz Szwecji (jako król Polski) oraz wziąć udział w wyprawie przeciwko Moskwie,
- ostatecznie król zrezygnował z tych planów. Rokowania jednak zostały ujawnione. W 1592 r. zebrał się sejm inkwizycyjny, który miał sądzić Zygmunta III. Nie podjął on żadnych decyzji. Spór między Janem Zamoyskim a Zygmuntem III zakończył się.

3. Unia polsko – szwedzka i utrata tronu szwedzkiego przez Zygmunta III Wazę

a) Jan III Waza zmarł w 1592 r. Zygmunt III Waza został koronowany na króla Szwecji w **1594 r.** Rzeczpospolitą i Szwecję połączyła **unia personalna**. W imieniu władcy w Szwecji miała rządzić rada regencyjna na czele z jego stryjem, Karolem Sudermańskim.

b) w **1597 r.** **przeciwko Zygmunutowi III w Szwecji wybuchł bunt** zainicjowany przez Karola Sudermańskiego, który chciał przejąć władzę. Ułatwiło mu to wyznanie Zygmunta III, który był katolikiem podczas gdy Szwecja była krajem luteranckim. Zygmunt III starał się stłumić bunt zbrojnie. Przegrał jednak **bitwę pod Linköping**.

c) 1598 r. – **obie strony konfliktu zawarły porozumienie**. Zygmunt III zobowiązał się do:

- przestrzegania przywilejów szlachty szwedzkiej,
- rozpuszczenia armii,
- ogłoszenia amnestii dla buntowników,
- przejścia osobiście rządów w Sztokholmie,
- zwołania Rikstagu w 1599 r.

Zygmunt III nie wywiązał się z postanowień i udał się do Rzeczypospolitej. Jego zwolennicy poparli wówczas Karola Sudermańskiego.

d) 1599 r. – Rikstag zdetronizował Zygmunta III Wazę na rzecz jego małoletniego syna Władysława, pod warunkiem, że przybędzie do Szwecji. Zygmunt III Waza nie zgodził się na to.

e) 1600 r. – Rikstag zdetronizował całą polską linię Wazów i przekazał tron stryjowi Zygmunta, który został królem jako **Karol IX Sudermański**.

4. Wybuch wojny ze Szwecją 1600 r.

a) przyczyny:

- Zygmunt III Waza starał się odzyskać tron szwedzki za wszelką cenę,
- w odpowiedzi na detronizację (pozbawienie tronu) Zygmunt III **inkorporował (włączył) Estonię do Rzeczypospolitej**, co było sprzeczne z obietnicą jaką złożył parlamentowi szwedzkiemu. Stało się to bezpośrednią przyczyną wybuchu wojny ze Szwecją w 1600 r.

b) przebieg wojny o Inflanty 1600 – 1605 r.

- 1600 – Karol Sudermański zaatakował polskie Inflanty. Przy pomocy luterańskiej szlachty i mieszczaństwa zajęł Inflanty aż po rzekę Dźwinę.
- 1601 – wojsko polsko – litewskie pod wodzą Jana Zamoyskiego odbiło miasta i zajęło twierdzę Biały Kamień w Estonii.
- 1602 – wojska Rzeczypospolitej pod wodzą **hetmana Jana Karola Chodkiewicza** zdobyły Dorpat
- 1604 – J.K. Chodkiewicza pokonał armię szwedzką pod Białym Kamieniem.
- **1605** – Szwedzi odpowiedzieli oblężeniem Rygi nad Dźwiną, której J.K. Chodkiewicz ruszył z odsieczą. Pokonał, dzięki husarii, czterokrotnie liczniejsze wojska szwedzkie **w bitwie pod Kircholmem**.
- Ze względu na brak środków na prowadzenie wojny został zawarty rozejm, który następnie został przedłużony w 1611 r. po najeździe Danii na Szwecję. W tym samym roku Karol IX Waza zmarł.

5. Rokosz Zebrzydowskiego 1606 r.

a) w Rzeczypospolitej funkcjonowały dwa stronnictwa:

- **regalistów** – zwolenników króla, katolików. Król chciał umocnić swoją władzę. Pragnął:
 - utworzyć skarb niezależny od sejmu,
 - wprowadzić zasadę większości podczas głosowania,
 - utworzyć stałą armię,
 - wprowadzić monarchię mieszaną, w której silny król rządziłby w oparciu o dwuizbowy parlament złożony z senatu (magnateria) i izby poselskiej (reprezentacja szlachty średniej)
- **popularystów** – przeciwników króla i reform. Popierali je innowiercy i większość szlachty przeciwna polityce umacniania władzy królewskiej. Na czele stał hetman Jan Zamoyski. Szlachta:
 - obawiała się utracić przywileje i dorobek demokracji szlacheckiej,
 - sprzeciwiała się polityce pro habsburskiej króla, który ożenił się z Konstancją Habsburżanką,
 - obawiała się nietolerancji władcy, który był gorliwym zwolennikiem kontrreformacji.

W 1605 r. Jan Zamoyski zmarł i obóz ten został bez przywódcy

b) na sejmie 1606 r. król próbował przeforsować nowe reformy czemu sprzeciwiła się szlachta małopolska na czele z **wojewodą krakowskim Mikołajem Zebrzydowskim**. Szlachta zawiązała konfederację zwane **rokoszem sandomierskim** (zjazdy w Stężyca, Lublinie, Sandomierzu i Wiślicy) i zażądała od króla:

- odstąpienia od planów reform,

- tolerancji wobec innowierców,
- usunięcia z dworu jezuitów.

Celem – niedopuszczenie do reform królewskich.

c) **1607 r. – bitwa pod Guzowem.** Rokoszanie zostali rozbici przez wojska królewskie.

d) skutki:

- Zygmunt III Waza przebaczył rokoszanom, ogłosił amnestię i wycofał się z reform,
- rokoszanie ukorzyli się przed królem,
- opracowano procedurę wypowiedzania posłuszeństwa królowi na sejmie 1609 r.

6. Wojna ze Szwecją w Inflantach za panowania Gustawa II Adolfa

a) król Szwecji Gustaw II Adolf przeprowadził gruntowną reformę armii.

b) **1617 – 1618 r.** – wojnę wznowili Szwedzi, nie odnieśli jednak większych sukcesów i zawarli rozejm.

c) **1621 – 1622 – wojna o ujście Dźwiny**

- Szwedzi wykorzystali to, że RP toczyła wojnę z Turcją i zaatakowali Rygę, którą zajęli.
- **1622 r. rozejm w Mittawie.** Szwedzi otrzymują całe Inflanty aż po rzekę Dźwinę, przy Rzeczypospolitej pozostała tylko Kurlandia i część Inflant wschodnich – od tej pory nazywano je Inflantami polskimi.

d) **1626 – 1629 – wojna o ujście Wisły – wojna w Prusach i na Pomorzu Gdańskim.**

- Gustaw II Adolf dąży do opanowania Pomorza Gdańskiego i ujścia Wisły. Pragnie on uczynić z Bałtyku szwedzkie morze zamknięte.
- **1626 r.** – Wojnę rozpoczyna król szwedzki, który wylądował w Prusach Książęcych i je zajął. Wojska szwedzkie rozpoczęły blokadę Gdańska, którego nie udało im się jednak zdobyć.
- Wojsko polskie poniosło klęskę w **bitwie pod Gniewem**. Po raz pierwszy atak husarii powstrzymała piechota szwedzka uzbrojona w broń palną.
- **1627 r.** – próba sforsowania Wisły przez Szwedów zakończyła się klęską. Doszło do nierozstrzygniętej **bitwy pod Tczewem**. Mimo zwycięstwa wojsk polskich w bitwie pod **Hamersztynem** i **bitwy morskiej pod Oliwą** wojsko polskie nie mogło zdobyć przewagi.
- **1629 r. – zwycięstwo hetmana Stanisława Koniecpolskiego w bitwie pod Trzcianą.**
- Wojna ta nie jest pomyślna dla państwa polskiego. Działania wojenne zostały wstrzymane wskutek interwencji Francji, która była zainteresowana udziałem Szwecji w wojnie trzydziestoletniej.
- **1629 r.** – zawarto **rozejm w Altmarku = Starym Targu**. Wszystkie porty inflanckie i pruskie z wyjątkiem Gdańska, Pucka i Królewca uzyskali Szwedzi. Na handel gdański nałożono 3,5% cło, a Księżę pruski za pomoc udzieloną Szwedom uzyskał od nich kilka pomorskich miejscowości – Malbork, Sztum, Żuławę.

e) w **1632 r. Gustaw II Adolf** zginął pod Lützen, a **Zygmunt III Waza zmarł**. Nowy król Szwecji (Krystyna Wazówna) miała 6 lat. Królem Rzeczypospolitej został Władysław IV Waza, który: zreformował armię i rozpoczął budowę floty. Pozycja Rzeczypospolitej była silniejsza niż Szwecji.

f) **1635 r. – rozejm w Sztumskiej Wsi**

- powrócono do postanowień rozejmu w Mittawie. Rzeczypospolita traci Inflanty, ale odzyskuje miasta pomorskie i pruskie,
- Rzeczypospolita nie musi już płacić cła z handlu gdańskiego,
- sprawa pretensji polskiej linii Wazów do tronu szwedzkiego nie została rozstrzygnięta.